

ERGENEKON DESTANI'NDAN TOPLUMSAL BİLİNÇDİŞİNA YANSIYAN ANNE, ATEŞ VE HAYVAN İMGELERİ*

Reflection of Images of Mother, Fire and Animal on Collective Unconscious in Ergenekon Epic

Dr. Öğr. Gör. Gökçe ULUS**

ÖZ

İlk insanın doğada kendine yer edinebilmesi, nereden geldiği ve nereye ait olduğu bilgisine erişme çabası; varoluşsal gereklilik olarak anlama, anlatma ihtiyacıyla birleşir. Bu ihtiyaç doğrultusunda ilk hayaller imgelere ve söze dönüşür. İmgeler, insanın kendini tanımlamasında araç olur. Milleti fark etmeksizin bireylerin sorduğu “Ben kimim?” sorusuna verilen ilk cevaplar mitlerdir. Toplumsal değerlerin aktarıcısı olan mitler üzerinden, imgelerin ışığında toplumsal kimlik okumaları yapılabilir. İmge ait olduğu toplumu; değerleri, sanatı, folkloruyla kavranılır kılar. Bu gücüyle folklorik imgelem, Jung’un sınırlarını netleştirdiği ortak bilinçdışına büyük bir kapı açılmasını sağlar. Toplumsal bilinçdışında Jung’un arketipleri ilk örnekleri oluşturur. İmgeler üzerinden arketiplerin değerlere yansımaları okunabilir. Türk halk bilimi bu konuda çok büyük bir hazineye sahiptir. Mevcut metinler Türk tarihini, Türk kimliğini çok yönlü bir biçimde ortaya koyar. Ana metni günümüze ulaşılmaya da Ergenekon Destanı Türkler için kültürel bir mirastır. Milletin hayatta kalması için savaşması, bireyin hayatta kalması için beslenmesi gereği karşısında, coğrafya temelli bu metindeki imgeler üzerinden psikanalitik bir okuma denemesi yapılmaktadır. Orhan Ural’ın “Ergenekon Destanı” özet metni diğer özet metinlerle karşılaştırılmış ve bu çalışmaya referans alınmıştır. Ergenekon Destanı ifadesiyle kastedilen metin bu olacaktır. Bu anlatıda Türklerin yeniden doğuşu, tarih sahnesinde tekrar yer almaları imgesel olarak anlatılır. Geçmişten günümüze farklı özet metinlerle ulaşan Ergenekon Destanı’daki imgeleri tespit etmek kültürümüze dair okumaları derinleştirecektir. Anne arketipinin imgeye dönmesinin aslında Türklerle ait bazı milli değerlerin yansımaları olduğu fark edilmiştir. Ergenekon Destanı Göktürklerin güç kaybı ve düzen değiştirmesi gibi olumsuzluklarla başlar. Sonrasında mücadele, doğa karşısında konumlanma, ateş ve hayvan imgeleriyle devam eder. Ateş imgesi günümüze kadar farklı ritüellerde temel simge ve kutsiyet ifadesi olarak kullanılmıştır. Bunun altında yatan nedenler Ergenekon Destanı’nda arandığında (farklı okumalar mümkün olmakla birlikte) arınmaya ve babanın izine gönderme olabilir. Su anneye, ateş de babayla bağdaştırılarak okunduğunda canlılık ve güç imgeleri de yerini bulur. Ateşe yüklenen kutsiyet gibi, hayvanlarla ilişkinin de Türk kimliğinin neresinde olduğu merak edilmiştir. Hayvanlarla özdeşimin farklı yansımaları Ergenekon Destanı’nda kurt, at, ceylan ve diğer av hayvanları üzerinden izlenip onların destanda hangi değerleri karşıladığı incelenmiştir. Hayvanlara yüklenen değerlerle günümüzde Türk kültürünün farklı öğelerinde bu değerlerin yaşatıldığı fark edilmiştir. Bazı imgeler Türklerin beslenme algılarını, mutfak kültürünü bile yönetecek kadar toplumsal hafızaya kazınmıştır. Kolektif bilinçdışı fertlerden bağımsız değildir ve Ergenekon Destanı’nda öne çıkan imgeler de Türklerin kolektif bilinçdışını yansıtır. Üstelik dilde ve anlatılarda varlığını hissettiren değerler, toplumsal cinsiyet rolleri için de önemlidir. Aynı doğrultuda toplumsal bilinçdışının izleri Ergenekon Destanı ışığında aranmış, tespit edilen izlekler Jung’un teorisi ve imgelem unsurlarından referans alınarak okunmaya çalışılmıştır. Bu kuramsal temele dayanarak yapılmaya çalışılan çıkarımlar Türk kültüründeki milli ve ferdi değerlerle karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Toplumsal bilinçdışı, imge, arketip, Türk kimliği, Ergenekon Destanı.

ABSTRACT

The first humans’ efforts to find a place in nature, to reach the knowledge of where s/he came from and where s/he belongs; understanding as an existential necessity combines with the need to tell. First dreams became images and oral signs. Images could be a leg to stand on when people are trying to identify themselves while they are searching for a safe harbor. Regardless of any nation or culture, myths are the first answers when people ask themselves the question “Who am I?”. Since social values can be transferred through myths, social identities can be studied in the light of images and signs. Images and signs help to understand the society that they arose from with their values, art, and folklore. This power of folkloric image-

* Geliş tarihi: 22 Nisan 2022 - Kabul tarihi: 14 Ocak 2023
Ulus, Gökçe. “Ergenekon Destanı’ndan Toplumsal Bilinçdışına Yansıyan Anne, Ateş ve Hayvan İmgeleri” *Milli Folklor* 137 (Bahar 2023): 74-85

** Atılım Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Ortak Dersler Bölümü, Ankara/Türkiye, gokce.ulus@atilim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2658-410X.

ry opens a door to the collective unconscious whose limits were identified clearly by Jung. Jung's archetypes are the first examples in the collective unconscious. Turkish folklore has the richest treasure in the world in this regard. Existing texts reveal Turkish history and Turkish identity in a versatile way. The influence of archetypes on values can be examined through images and the oral reflections of the images, signs. In the light of the aforementioned knowledge, this study examines the Ergenekon epic which is a cultural heritage for Turkish people. Although the main text has not survived, Ergenekon Epic is a cultural heritage. It is necessary for the nation to fight, for the individual to be fed. In the geography-based epic, a psychoanalytic reading attempt is made through images. Orhan Ural's "Ergenekon Epic" summary was compared with other abstracts and reference was made to this study. Identifying the images in the Ergenekon Epic, which has reached the present with different summary texts from the past, will deepen the readings about culture. When water correlated with mother and fire with father, aliveness and power images finds their place. Just like ascribing holy meaning to fire, the relationship between animals and Turkish people's identity is also concerned. Turkish people classified the animals by considering their powers, qualities, and their position in nature. Different reflections of animal identification are examined through wolf, horse, gazelle, and other prey animals in the Ergenekon Epic. Corresponding values of these animals are examined. Values create differences between nations. National values can not be considered without individual values. Some imageries are engraved in people's memory so that they may manage the perception of nutrition or even cuisine culture. Values that show themselves in languages and narrations are also significant for gender roles. In this regard, marks of the collective unconscious are examined in Ergenekon Epic. Identified marks are also considered in the light of Jung's theory and imagery. Inferences regarding this theoretical basis are compared with the national and individual values of Turkish culture.

Keywords

Collective unconscious, image, archetype, Turkish identity, Ergenekon Epic.

Giriş

Kişisel ve toplumsal bilinçdışının devrede olduğu algı seviyesinde; yiyecek peşin- de koşan sinir sistemi, şartlanmış biçimde göçebe avcının izini sürer. Yani insanların duyuş ve davranışlarının temeli çok eskilere dayanır. Campbell'a göre insan, her biri kendi yapıtını yaratan önceden belirlenmiş birçok yapının toplamıdır (1995: 46). Granger (1983: 14) bu yapı toplamını oluşturan bireylerin oluşturduğu ulusların niteliklerini, tarihini ve mitolojisini o ulusun yaşadığı coğrafyanın şekillendirdiğini söyler. Bayat (2007: 19) bu özellikleri şekillendiren unsurlara ekonomiyi de ekler ve ona göre insanın, toplumsal bilinçdışının belirleyici unsurları; doğa ve doğaya dayalı hayat şartlarıdır. Tural'a göre (2000: 65) milletlerin aynı kökten geldiğinin üç belirtisi, izi, belgesi, düşündürücü unsuru değer, norm ve sosyal denetim güçleridir. Değer, düşüncenin anahtarı olan bütünlüktür. Ferdî değerlerin arkasında toplumun genel kabulleri, kanaatleri ve tarih içinde oluşturduğu birikimin parçacıkları, kök örnekleri yani arketipleri vardır. Jung, arketipleri kristalin eksen sistemiyle açıklar. Ana sistem şekillendiricidir; ancak kendisi maddî bir varlığa sahip değildir. Arketipler de aynı bu şekilde bir anlam çekirdeğine sahiptir (Jung 2020: 21) "*Millî değerler anima arketip, Türkçe söyleyişle şuur altına kazanmış gerekli olduğu zaman ortaya çıkan, eski ataların ruhlarından bize doğru akıp gelen, tarih içinde devam etme gücü veren değerlerdir.*" (Tural 2000: 66). Savaşçılık millî değerlerse beslenme eğilimleri ferdî değer sayılabilir ve birbirlerine hizmet ederler. Ferdî değerler tarihsel birikimin kalıntısıdır. Değerlerin oluşumunda altta yatan imgeler mevcuttur. Değerler olumlu ya da olumsuz, ayırıcı bir göstergedir ve bir değerlendirme ediminin sonucudur (Aktulum 2022b: 145).

Duyularla algılanan bir uyarın söz konusu olmaksızın beliren nesne ve olaylar, hayal, imaj (TDK 1998: 1076) olarak tanımlanabilecek imgeler, toplumların yarattığı değerleri yansıtır ve ait olduğu toplumların düşünüş, yargılama ve inanç sistemlerini kavramanın anahtarıdır. İmge, anlamı bağlamsal kullanımlarla güncelleyerek kökensel anlamın değişik dönemlerde sürdürülmesine olanak sağlar (Aktulum 2021: 371). Durand'a göre (2017: 3) üretilmiş ya da üretilecek tüm imgeler imgelemede bir müze gibi

toplanır. Ulusal kimliği oluşturmada her türlü varlık rol oynar. Alışkanlıklar, yeme, içme, barınma biçimleri, yaşayışlar, inançlar, ayinler, söz kalıpları ve daha pek çok gerçeklik; düşünme biçimlerinin göstergesi olur. Aktulum (2022a: 120); içselleştirilen duyguların, korkuların, arzuların örtük vaziyette imgelerle ifade alanı bulduğunu ifade eder.

Bir ulusa ait imgeler toplamı, o ulusun kendine has düşünme ve inanma sistemini ayakta tutar. Tarihsel birikim, kültür mirası anlatılarla sanat eserleriyle, edebi metinlerle nesilden nesle devredilir. Algıları, davranışları yönlendirecek olan alt metinde bulunan imgelem, çözümlenmeye uygun hâle gelir. “*Mitler aracılığıyla imgelem, bireye geçmiş ve şimdiki yeniden kurgulama olanağı sağlar.*” (Aktulum 2022a: 123).

Mitler, imgesel güçleriyle toplumun değerlerini aktarır. Bu anlatılar; ilkel toplumun yaşam pratiklerini düzenleyen asıl güçlerinden uzaklaşmış sanat eserlerine güçlü olanaklar sunarken, o eserlerle günümüze erişmişlerdir (Afacan 2003: 13). Mitlerde birey diye bir değer yoktur, topluma mâl olan kahramanlar vardır. Jung, bireyin toplumsal varlık yani kitlenin bileşeni olarak anlamı olduğunu öne sürer. Ona göre, biyolojik birey olarak insan, varoluş hakkı tartışmalı bir fenomendir; fakat kültürel bakış açısı insana kahramanlık kültü sayesinde anlam yükler (Jung 2019: 235). Arketipler ise cinsiyet rollerine göre kahramanlara kimlik özellikleri yükler; çeşitli özdeşimsel özellikler de kadın ve erkek kimliklerini şekillendirir. Kadın-erkek eşitlik algısının kırılma noktalarından biri erkek odaklı kahramanlaştırmalardır. Kadının yüceltilmesi anne imgesi çevresinde dönerken; güç, erk, baba imgesini öne çıkarır. Anima arketipi olarak dişil ve eril görev dağılımları vardır. Geçmişte kadın ve erkeğe yüklenen değeri imgeler bugüne taşır.

Jung, anima ve animus terimlerini feminen ve maskülenin birbirindeki varlığına bağlar (2020: 56). İki kimliğin de kendine has özellikleri olmakla birlikte birbirlerine ait özellikleri içlerinde barındırırlar.

Doğum ve canlılık temsili kadın ya da ölüm ve hayatta kalma mücadelesi temsili erkek kahramanlar üzerinden güç imgeleri biçiminde yaratılsa da çoğu anlatıda avcı, yönetici, erk sahibi “erkek” olmuştur. Hayatta kalmak için ilkel dürtüleriyle öldürmeye, savaşmaya yönelen erkek; kan dökmeyi güçle denk tutar. Savaşların kimliği yüzlerce yıldır “erkek”tir. Kadın ve erkek, “özne” kavramı içinde, uzamda iki nokta olarak alınır ve anamorfoz¹ oluşturursa, kadının doğal olarak yapabildiği “bedeninden kan akıtıp hayatını sürdürme”; erkek penceresinden başkasının kanını dökmeye döner. Erkek; büyük bir çabayla kendini şaman ya da avcı maskeli, süslü bir formda ölümsüzleştirmeye, konumlandırmaya çalışır. Psikanalitik yaklaşımda, gerçekten öldürülen her şey baba kabul edilir (Campbell 1995: 84). Birinin imgesel ölümü diğerrinin canlılığını devam ettirir.

Kültür, belli bir uygarlıktaki insanların dünyayla kurduğu ilişkilerin toplamından oluşur diyen Lévi-Strauss (2014: 65) kültürün düzen yarattığını da ekler. Paleolitik avcılarının totem hayvanlarını öldürüp yemesi bununla ilgili bir içe alım, özdeşim çabasıdır. Avcı erkek doğadaki hayvanla savaşmaktadır. Hayvan da baba gibi güç sahibi olanıdır. Kanını akıttığı hayvan onun yaşamasına katkı sağlar. Ancak hayvanlarla ilişki, öldürüp etini yemek kadar yüzeysel bir eylem değildir. Kendinden güçsüz canlıları hayatta kalma güdüsüyle avlayan insan, kendinden daha güçlü olanı alt edip efendi konumuna yükselmeyi arzulayabilir. Üstelik herhangi birinin canını almak tanrısal bir güçtür. Baba imgesiyle mücadelede ona kendini kanıtlama çabası, erkek kahramanların savaşma ve güç gösterileri olarak su yüzüne çıkabilir.

İnsan veya hayvan öldürme motivasyonu olarak, hayatta kalma dürtüsünden ve dinî inançtan, animistik unsurlardan güç alınır. İslâm inancında kişinin Allah için kestiği kurbanların, cennette ona hizmet edeceği inancı; Türk kültüründe etçil bir tür olan kurtlardan türemenin verdiği ussallaştırma ya da ruh transferi tarzı algılar öldürmeyi meşrulaştırma eğilimindedir. Hiyerofani², gerek dinî metinlerde gerek destanlarda erkeklikle bütünleştirilme, imgelerin kişileştirilmesi yönünde eğilim gösterir. Farklı örnekler olarak; ölmüşlerinin ruhuna değsin, canına değsin, kuş donuna girmek, (tabakta bırakılan yiyecekler için) arkandan ağlar gibi söz kalıplarında kişiselleştirilen imgelerin izleri sürülebilir (Kalafat ve Turan 2015). Kurban edilen hayvanın etinin yenmesi ve ölü evinde yenen yemek ritüelinde de aynı eğilimler söz konusudur. Toplumsal bilinç dışında yenen etlerin ölünün canına (hayrının) değeceğine inanılır ve günümüz Türkiye topraklarında bile cenaze evindeki yemekte et mutlaka olur. Bu uygulamanın imgesel ayağında hayvanların sahip olduğu donanımları yüklenmek, somut bir uygulamayla nesillerce devam eder.

Bu bilgilerin üzerine bir okuma yapılmak istendiğinde çalışmaya referans seçilen, Orhan Ural'ın (1972) metinleştirdiği Ergenekon Destanı'nın başvuru metni olması kök örneğe gitme çabasından doğmuştur. Ergenekon Destanı'nın Türklüğe yüklenen vasıfları, içinde bulunan imgelerle ve arketiplerle aktarmasıyla Türk kimliği ve mitolojisinde önemli bir yeri vardır. Ata ruhandan millî değerler taşıdığı kalıp bilgisiyle; Türk ulusunun düşünme ve inanma gücünü, değerlerini "ateş, anne ve hayvan imgeleriyle kurgulayan bir miras olarak görülebilir.

Anne İmgesi Olarak Ergenekon

Türk tarihinin en eski mitlerinden biri olan Ergenekon Destanı, Türk kimliğine kazınmış pek çok imgeyi bünyesinde barındırır. Farklı metinler hâlinde günümüze ulaşmıştır (Bkz. Yıldırım 2002). Esas metnine ulaşılamayan bu anlatıya Ebulgâzi Bahadır Han'ın *Şecere-i Türk* (2020) adlı eserinde rastlanır. Oğuz (2004: 7) Ergenekon Destanı'nı yalnızca vak'a özeti mevcut olan sekiz Türk destanı arasında sayar ve oradaki olayların, bir destana ait olabileceği gibi bir başka anlatı türüne de ait olabileceği sorununa değinir. Gökalp (1976: 100-102) "menkıbe" dediği bu anlatıda Türkleri Ergenekon'dan kurtaran kahramanın Moğol, Moğolların da Oğuz soyundan ve olduğunu kabul eder. Ögel (2010: 59-66), Reşidettin'in Câmî üt-Tevarih'i Moğollaştırdığı bilgisiyle ele alır. Köprülü (2003: 81) de Göktürklerin Moğollar olduğu bilgisini verir. Togan da Türkler ve Moğolların kuvvetli olarak kaynaştığını, Oğuz efsanelerindeki han sülalesinin Moğollaştığını söyler (2020: 95-97)

Ergenekon Destanı farklı özet metinler üzerinden okunmuştur. Orhan Ural (1972: 19-27), Fuad Köprülü (2003: 81-82), Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz (2002: 208-209)'ın özet metinlerinde olayların oluşu temel olarak aynı doğrultudadır. Bütün Türk illerinde hâkimiyet süren, ok atarak savaşı, adeta havayı yırtan Göktürkler karşısında diğer boylar intikam arzusu içindedir. Sevinç Han liderliğindeki Tatarlar ve boyları birleşip Göktürklerden öç almaya çalışır, Türklerin etrafını kuşatırlar. Umulmayan bir günde Tatarlar Göktüklere saldırır ve on gün sürecek bir mücadele başlar. Rehavete kapılan ve sarhoşluk hâlinde olan Türkler, Tatarların hilesi karşısında gafil avlanır ve onlara yenilirler. Yağma ve katliamı esaret izler. Hayatta kalan Türkler, Tatarlara esir düşer. O dönemde Türklerin yöneticisi olan İlhan'ın oğlu Kıyan ve yeğeni Tukuz, eşleri ve atlarıyla birlikte firar eder, yurtlarına dönerler. Orada artık güvende olmayacaklarını anlayıp dağların arasında, diğer insanların onları bulamayacağı bir yer ararlar. Çok zorlu, uçurumlu, dar geçitli yolları aştıktan sonra, 400 yıl yaşayacakları "Ergenekon"a ulaşırlar. Orada temiz hava, akarsular ve av hayvanları vardır. Yıllar içinde orada yaşayıp çoğalır-

lar. Sonunda Ergenekon'a sığmayacak kadar kalabalıklaşır ve dışarıya çıkmaya karar verirler. Demircinin rehberliğinde 70 kişi ateş yakıp dağdaki demir madenini eritir ve oradan çıkarlar. Lider Börte Çene (Bozkurt) illere elçi yollar, Tatarları kılıçtan geçirip atalarının intikamını alır, yurtlarına dönerler.

Ergenekon Destanı Ebulgâzi Bahadır Han'ın *Şecere-i Türk* adlı eserinden okunduğunda bazı farklılıklar göze çarpar. O, Türkleri Moğollar olarak anar. "Ayağının basmadığı ve elinin yetişmediği yer yok idi." (Ebulgâzi Bahadır Han 2020: 60) der. Türkler İl Han yönetiminde çok canlı ve başarılı anılır.

Orhan Ural'ın özetindeki ilk canlılık belirtisi Göktürk okunun Türk illerinin her yerinde havayı yırtmasıdır (1972: 23). Ok burada bir imgedir ve korkuların, arzuların örtük biçimde ifade bulmasına çarpıcı bir örnektir. Buradaki kullanımı açıklar biçimde Aktulum; imgelerin aydınlık ve karanlık düzende görüneceğini, bir tarafta mücadele, bir tarafta aydınlanma arzusunun bulunduğunu belirtir (2021: 389). Karanlık düzenden aydınlık düzene geçiş için Türkler ok kullanır. Dört temel elementten havanın, okla yırtılması Türkler için yaşam mücadelesinin hareketli geçtiğini ortaya koyar. Destanın başında Türklerin gücü ve egemenliği yüceltilir. Anlatıların başında ve sonunda Göktürkler aydınlık düzende, güç sahibi olarak diğer milletlerden yukarıda bir yere konumlandırılır ve öldüren onlardır. *Şecere-i Türk*'te Türk hanı İl Han ile Tatar hanı Sevinç Han arasında sürekli bir savaş olduğu ve hep İl Han'ın galip olduğu yazar (2014: 60). İmgeler aracılığıyla Türkler, savaşlarında diğer milletlerden insanları öldürerek üstünlüklerini kanıtlamaktadır. Savaşlardan galip çıkmak aydınlık düzende başlangıç ve ilerleme sağlar. Boyların birleşerek Türklere saldırması, diğer boyların hepsinden daha güçlü olma kanıtı olarak Türklük yüceltmesidir. Ural, diğer boyların Göktürklerin etrafını kuşatacağı zamanı "yıldızlı gecelerde kuşku dolu anlar" (1972: 23) olarak tasvir eder ki bu Türkler için aydınlık ve karanlık bir aradadır. İyilik hâli aydınlık düzende ilerleyebilir. Aydınlık ve karanlık düzenin birlikte kullanımı gücün kaybedileceğinin ilk işaretidir. Aynı ikilik "Sevinin uçucu dorukların toprağın katı karalığına, savaşa dönen kişiler" (Ural 1972: 23) tanımlamasında da vardır.

Tatarların kuşatma sonrası yenik düşmeleri üzerine Türkleri hileyle güvenli alanlarından çıkarıp tuzağa düşürmeleri Jung'un trickster (hilebaz)³ figürünü (2020: 137) akla getirirse de personanın görünmeyen yüzü olan gölge arketipinin yansımaları bu durumla daha iyi örtüşür. Gölge arketipinde olduğu gibi bekleme süreci sonrası menfaatini garantiye aldığı zaman içindeki saldırganı ortaya çıkaran Tatarların karşısında gaflette bulunan, safça düşünen, dayanışma bütünlüğü yıkılan Türkler, ideal kişiliklere uymayan davranışlar sergiler. Bu yenilgi çok ağırdır. Sevdiklerinin, milletin yok edildiğini gören Türkler, intikam arzusuyla dolar. Yaşlıların öldürüldüğü saldırıda hayatta kalanlar küçükler ve gençler köle olmak üzere tutsak edilir.

Tukuz ve onunla aynı yaştaki kuzeni Kıyan, Jung'un da (2020: 77) andığı bir imge dizisi olan Nun örneğini akla getirir⁴. Deniz, psikanalitik yaklaşımda ana rahminin karşılığıdır. Nun balığının sepetten fırlayıp yurduna dönmeye çalışması, Kıyan ve Tukuz'un eşlerini ve atlarını alıp Tatar esaretinden firar etmesiyle eş eylemlerdir. Balık gibi Kıyan ve Tukuz da dönüşüm yetisine sahip olduklarını ortaya koyarlar. (*Yani baba, hayvan ata ve yaşamın yaratıcısı, bilinçli insandan ayrılır* (2020: 77)). Bu imge içte taşınan bir ruhun hatta bilincin kaybedilmesine benzer. Jung'a göre Yaratan'ın karanlık dünyasından gelen gölgenin baba karşılığıdır ve bilincin tekyönlülüğü *çözülme semptomu* gösterir. Balık nasıl ki denize atıldığında bilinçdışının içeriği olur; Türkler de esaretten kaçıp önce topraklarına, oradan dönüşüm, yeniden doğuş alanı olarak Ergenekon'a girince aynı süreç başlar. Ergenekon anne arketipi tezahürü olarak can veren,

koruyan, saklayan, yeniden doğuş hatta ölümsüzlük sağlayan, besleyen yerdir. Kıyan, Tukuz ve onların eşleri, balığın suya atılması gibi Ergenekon'a sınırlar ve hayatta kalma odaklı farklı bir bilinç durumuna geçerler.

Türkler için kadın kahraman; yaşam, var olma, çoğalma, hayatta kalma, iyileştirme gibi değerlerle özdeşleştirilir. Kadın canlılığın, yaşam vermenin parçası olarak imgeleşir. Ergenekon Destanı'nda ilk yurdunun aşılmaz dağlarla çevrili, İran'ın ötesinde, Kafkasya'nın iç tarafında olduğunu aktaran Yıldırım (2002: 533, Michel Le Syrien'den 1899-1910) Türklerin “*yeryüzünün memeleri*” olarak tabir edilen dağların içinden kurdun rehberliğinde çıktıkları rivayetinden bahseder. Doğuş, hayata başlama ve canlılığın devamlılığı yine kadınlardır. Güvenle yaşanan dağların ardının kadın bedeni temsili olması tesadüf değildir. Anne, doğayla özdeşleşir. Jung'un (2020: 31) bahsettiği anne ve yeniden doğuş arketipleri Ergenekon Destanı'nın kilit noktalarıdır. Bachelard büyük imgelerin hem tarihinin hem de tarihöncesinin olduğu kabulüyle hepsinin ulaşılamaz bir düşsel temeli olduğunu söyler. İmgeler dünyasında gerçek yaşam sürebilmek için insan, tüm tutkuları aşan mutlak yücelik içinde yaşamaya çalışır ki bu insan, dünya cennetini yitirmiş olmalıdır (Bachelard 1996: 60). Ergenekon'da topraklarına dönüş için 400 yıl boyunca bekleyen Türkler için dünya cenneti yitirilmiştir. Büyük imge olan esas mekân yurt, düşsel temeli oluşturur. Kaybedilen müreffeh alana ulaşmak için verilen mücadelede toplumsal kimlik, kahramanlar üzerinden izlenebilir. Türklük tarihinde vatan topraklarına ve anneye her dönem önem verilmiştir.

Şenel (1995: 103) avcı-toplayıcı dönemden gelen bir özellik olarak doğayı odak alma konusunda klanların bitki, hayvan ya da doğadaki nesnelere özdeşim kurduğunu; toplumu odak alan düşüncenin ise doğayı o topluluk gibi erkek ve dişi güçler olarak sınıflayarak doğaya uzandığını söyler. Ergenekon Destanı'nda toplum bilinci yerleşmiş olan Göktürkler doğaya (Ergenekon topraklarına) ve hayvanlara (kurda, ceylana) cinsiyet güçlerine göre değer atfetmiş ve onları kendi toplumlarıyla ilişkilendirmiştir. Destanın odağında bulunan, dişil güç olarak kabul edilen anne arketipinin doğada çok sayıda yansıması vardır. Sihirli dişil otoriteden bilgeliğe, bakıp büyüten, yaşam veren, taşıyan, besleyen, zehirleyen, korkutan (...) olma özellikleri ile mitlerde yer alabilir (Jung 2020: 23). Tek ve çok zorlu bir yoldan ulaşılan Ergenekon; iki aileye yaşamak için bütün kaynakları sağlar, can veren yaşam alanıdır. Ergenekon'dan çıkış noktasında anne arketipinin kendi kendini dönüştürebildiği görülür. Çıkış sürecinde çatışmanın kurbanları onun yarattığı ateşin ışığında hem aydınlanır hem de aydınlatırlar. Jung'a göre (2020: 37) bu kargaşa görünümlü anlamsız görünen süreç arınma olarak yorumlanabilir. Ergenekon'da geçen süre Türklerin yaşadığı bir erginleşme, oluşma ve doğum ritüelidir. Anne rahminin yansıması olarak Ergenekon'a giren topluluk gelişimini, çoğalmasını tamamlayıp oraya sığamaz hâle gelir. Bir doğumun olması kaçınılmaz ihtiyaçtır.

Ergenekon Destanı'nda Jung'un yeniden doğuş biçimlerinden *yeniden doğuşun* (*renovatio*) izleri sürülebilir (2020: 51-52). Önceki dönemlerdeki varoluş bilgisi, Ergenekon ormanında yaşayan Türklere, orada buldukları süre boyunca kültürel aktarımla, dille iletilmiştir. Sözü edilen anne imgesi günümüzde yurdun “ana vatan” olarak anılmasıyla benzer bir kullanımdır. Anne rahmi kabulüyle etrafı kapalı ormanda 400 yıl civarı çoğalarak dönüşüm gerçekleştirmişlerdir. Orada çoğalan yeni Türkler öncekinden farklı varoluş koşullarına sahip olan başka yerdeki, başka bedendeki yeni nesil olsa da aynı millettir. İmgesel olarak yenilenen kişinin özü değişmemiş; ancak Türk imgesi iyileşmiş ve güçlenmiştir. Burada kazanılan zenginlik ise Jung'un çoğalma anlamında dönüşüm başlığındaki “*içsel kaynaklarla beslenen bir çoğalmanın bilincine varmak*” (2020: 58) yani tekrar güçlü, savaştı bir millet olabilmektir. Millî değer olarak özgürlük

ve millet olma şuru bu destanda temel imgelerdendir. Aktulum'un değer tanımlarından birinde bilişsel özneye pragmatik öznenin arasındaki ilişkide öznenin gelenek biçimine bürünmüş bir deneyime yüzünü döndüğü ifade edilir. Değer; davranış ya da kimliği düzenleyen, dünyayla ya da başkalarıyla etkileşime girmesine olanak sağlayan değersel ve epistemik gönderge hâline gelir (2022b: 92). Millî değerler çevresinde, ölmüş atalarının ruhuyla özdeşleşecek kahramanlar; onların rolüne bürünür (Jung 2020: 62). Geçmişlerine dair bilgileri halk anlatılarından ibaret olan Türkler Ergenekon'dan atalarının intikamını alma, Tatarlara saldırma güdüsüyle çıkarlar. İçsel yapının değişiminde cinnet fenomeni bu yolla görülür. Jung'a göre bu fenomeni taşıyan kişi, ata ruhuyla özdeşleşip topluluğunu yaşatma arzusu doğrultusunda hareket eder (2020: 57). Ata ruhlarıyla özdeşim kuran Türkler kutsal doğum sonrası ilk iş olarak geçmişin intikamının peşinde koşarlar. Kişilik yapılarında atalarına ait unsurlar barındıran Türkler, atalarının rollerine bürünerek hayatlarına mevcut değerleri doğrultusunda yeniden başlarlar.

Ergenekon Destanı'nda Ateş İmgesi

Bachelard ayırt edilebilir iki imgelemden bahseder: biçimsel nedene hayat veren imgelem ve maddesel nedene hayat veren imgelem. Çeşitli maddesel imgelemleri dört unsura⁵ göre sınıflandırmak mümkündür. Bir hayalin kalıcı yapıya dönüşmesi için maddesel unsurun kendi özünü, kuralını ve şüurselliğini vermesi gerekir. Ateş gibi bir maddesel unsur; inançlara, tutkulara, yaşam felsefesine müdahalede bulunur. Ateş anlatıda yalnız meta değil; estetiğiyle, ruhbilimsel nitelikleriyle, ahlakıyla imgelemini kurar (Bachelard 2006: 10-11). Aynı şekilde su, ateşin imgesindeki şiddetten uzaktır. Su, pek çok tözü özümser ve içine çeker. Maddesel unsurları suyun bileşim ve bağdaşım izleklerini oluşturur (Bachelard 2006: 108). Su toprakla birleşir, ateşle birleşir, havayla birleşir ve bağdaşım kurar. Üçlü maddesel birlik hiçbir zaman gerçekleşmez, birleşmesi hâlinde yapay imgeler ortaya çıkar (Bachelard 2006: 110).

İnan'a göre (1976: 42) Altaylı Şamanist Türk boylarının bir efsanesinde Tanrı insanlara et yemelerini emrettikten sonra Ülgen gökten indirdiği biri kara biri ak iki taşı birbirine ve kuru otlara vurarak ateşi getirir. Türkler için ateş ata kudretinin yansıması hâline gelir ve et yeme ile ayrılmaz bir bağa sahip olur. Ergenekon'da ateş imgesel suyun içinden (Ergenekon'dan) çıkmayı sağlayan güçtür.

Ateş canlılığı sürdürecektir gerçeklikleri besler, ısıtır, pişirir, eritir ve kuruturken; su can verir, temizler, eritir, artırır (Aktulum 2021: 377). İmgeler, anlamı bağlamsal kullanımlarla günceller ve kökensel anlamı değişik dönemlerde sürdürür. Bachelard, simyada ateş felsefesine cinselliğin hâkimiyetini anlatırken “doğal olan, doğal olmayan ve doğaya karşı olan” biçiminde bir tasnifi aktarır. Buna göre doğal ateş erildir. Dişilik nesnelere dışına, kucak, barınak görevi gören bir ısıyla yaklaşırken eril ateşin saldırısı içe, öze doğrudur. Simyacıların ateş öğretileri doyurulmamış arzularla kaplanmıştır. Eril ateş en güçlü türdür ve bedenleri açabilir. Canlılığın ölçütlerinin başında ısıya sahip olması gelir. Hem özne hem nesne olarak dirimin ve varoluşun yoğunluğunu, duygusunu da ateş verir (Bachelard 2007: 125).

Ateş üretip delik açmanın cinsellikle paralellik oluşturduğunu örnekleyen Jung (2019: 194-227) referans alınarak denilebilir ki burada yakılan ateşler uterusun açılması ve bebeğin dünyaya gelmesi şeklindedir. Ergenekon'da demir (kutsal madenlerden) eritilerek delik açılır ve Türkler içinde buldukları güvenli yaşam alanından dışarı, atalarının yaşadığı eski yurtlarına dönmek üzere çıkarlar. Anne, bir yapı olarak deneyimleri içine alan biçim; baba da arketipin dinamizmini temsil eden biçim ve enerjidir (Jung 2020: 41). Türk kültüründe kutsiyet taşıyan sayı olarak 70 “er” kişinin harekete geçerek yaktığı ateş, erkek kimliğiyle babayı karşılar.

Yılbaşlarında ateşte demir eritme geleneği Ergenekon'dan çıkış temsili olarak anılır. Ergenekon'dan çıkış gününün kutlandığı Nevruz (Ergenekon) Bayramı da (Yıldırım 2016: 214, Çetin 2004: 96, Çay 1988: 15)⁶, imgesel bir doğum günü olarak Türklerin tarih sahnesine yeniden çıkmasını temsil eder. Demir, Türkler için saygıyla anılması gereken bir varlıktır. Büyüde kullanıldığı gibi yemin törenlerinde de demir⁷ yerini alır, o yaralayan ya da öldürendir. Sahip olduğu özellik, işlevsel demire eril kimlik yükler. Sert, soğuk, sağlam ve yaralayıcı olma yönleriyle demir zaten kutsallaştırılırken burada ona hymen vasfı yüklenir. Eril ve dişil özelliklerin yüklenilmesi anima ve animusun bütünlüşme sürecinin karşılığı olarak düşünülebilir. Dağ ve dış dünya arasında bir nevi duvar oluşturan demir zarın en zayıf noktası usta bir erkek demirci tarafından tespit edildikten sonra körükler aracılığıyla ateş istenen miktarda büyütülür ve delik açılır.

Her şeyin değişmesini isteyen insan ateşe başvurur. Ateş bir töz üstüne damgasını vururken *tam noktası* yakalanmalıdır. Bachelard'a göre ateş hem sanatların temel aracı hem de düşmandır. Ateşin azalması ya da harlanması fiziksel ve kimyasal sabit bilgidir sapılması halinde yıkıma götürebilir hatta ölümcül olur (2007: 71). Ergenekon'da yakılan ateş, demiri eritip içinden çıkılabilecek boyuta gelene kadar körüklenir. Türkler bu destanda ateşe hükmederek doğayı dönüştürmeyi, canlanmayı sağlarlar. Ateşin her türlü bilgisine sahip olmak bir gerekliliktir. *Elektrik kendi bilimini bulmuş, fakat ateş bulamamıştır* der Bachelard (2007: 75). Bu karmaşık olgu pozitif bilimlerin bulgularına kadar kutsiyet atıflarıyla varlığını sürdürmüştür, hâlen de yaşamdan töze geçen belirsizlikleri barındırır. Ateşin (yüksek ısının) bazı mikrop ve virüsleri yok ettiği bilgisinin öncesinde tinsel açıdan ateşin maddeyi ayrıştırıcı, arındırıcı niteliği geçerliydi. Ateşten geçen şeyler arlaşıyor. Maden eritilmesi ve kaynak yapmak da aynı değere yönelik bir öbek eğretileme sağlar (Bachelard 2007: 118). Ergenekon'da dağın içinden geçilecek kısmı ateşle şekillendirilmesi imgesel arınmanın temsidir.

Hayvan İmgelerinin Karşılığı

Milletler düşüncelerini önce kendi hatıralarına bağlanarak sonra ideal yaratarak gösterir, diyor Ülken; bu ideallerin bütün topluluğa mâl olup saldırganı şekil aldığı zaman başka milletleri rahatsız edeceğini söyler (2019: 158). Hatıralarını ve ideallerini yaratan toplumlarda imgeler dünyası sözel karşılık bularak toplumların imgeler dünyasını teşkil eder. "*Sihirsel düşünüş kolektif bir düşünüşdür*" (Şenel 1995: 102) görüşü imgelerin toplumun geçmişi ve geleceği için belirleyici olduğunu destekler niteliktedir.

Varlıkların sahip olduğu üstün özellikleri farklı özdeşim yollarıyla kendi içine almaya çalışan insan kendisiyle, ötekilerle ve doğayla mücadele içindedir. *Benini* yaratırken ötekiler karşısında baba (Tanrısal güç sahibi olan, korkulan, hükmeden) konumuna geçmek için güce ihtiyaç duyar. Güç sahibi olmak için kurulan özdeşimlerin çok farklı biçimleri mitlerde görülür. Hayvan biçimindeki ruh simgeciği: ruh arketipi hayvan aracılığıyla ifade edilebilir (Jung 2020: 112). Yedikleri etlerin, kestikleri kurbanların, avladıkları hayvanların, kavurdukları helvaların, ikram ettikleri suların ölmüşlerinin ruhuna degeceği, onları şâd edeceği fikrine sahip olan Türkler⁸, başka bir özdeşim çabası dâhilinde kurttan türeme destanları ve efsanelerini binlerce yıldır yaşatır.

Yıldırım, Ergenekon Destanı'nın ele geçmeyen metinlerinde Ashihna soyunun; eli, ayağı kesilmiş erkek insanla dişi bir kurdun çiftleşmesi sonucu türediğini söyler (2002: 528). Eski Türklerin normal kadın erkek ilişkisinden değil, olağanüstü bir şekilde kurttan türemeleri fikri hiyerofoniye işaret eder. Gök tüylü, gök yelili Kurt; Tanrı'nın elçisi kabul edilir (Ögel 1985: 59). Kurt hem anne hem babadır. Türkleri kutsallaştıran bu olağanüstülük göndermesiyle doğada çok güçlü kabul edilen kurdun özelliklerini Türk milletine yüklemek amaçlanır. Doğaüstü bir birleşmeyle; güç imgesini kendi varlığıyla

özdeşleştirmek, efsaneleşmek; Türklere psikolojik üstünlük sağlar. Lévi-Strauss (2013: 54) kültürün gerçekten kendisi olabilmesi ve bir şeyler üretmesi için, söz konusu kültür ve mensuplarının özgünlüklerinden; hatta başkaları üzerindeki üstünlüklerinden emin olma gereği hissettiğini söyler. Diğer milletlerden üstün olma, sıra dışılık, güç gösterme çabası olarak da yorumlanabilecek kurt imgesi; Türkleri diğer milletler karşısında yüceltmeye yöneliktir.

Mitik kabulde, insanın geçmişte bıraktığı her iz onun bir parçasıdır ve bütüne etki edebilir (Cassirer 2015: 90). Ergenekon'a ilerlerken Türkler devenin ya da atın zor geçeceği dar geçitleri, zorlu yolları aşar; Ergenekon'da ise *hayvanların kışın etini yer, yazın sütünü içer, derisini giyerler* (Ural 1972: 25). Deve veya atın ulaşım için kullanıldığı dönemlerde onlara yüklenen temel özellikleri onlardan daha iyi kullanan Türkler sonrasında da tözsel nitelikleri farklı yaşamsal çabalarla içlerine almaya devam ederler. Yüzyıllar içinde sürülerini ve kendi soylarını çoğaltırlar. Demir eritmek için harekete geçtiklerinde sevinç çığlıkları, kuşların kanat şakırtısı ve atların kişnemesi birbirine karışır. Doğadaki yüce diğer canlılar da onların zafer umuduna aynı coşkuyla katılır. 70 öküz ve 70 atı kesip derilerinden demirci körükleri üretirler. Öküz ve atın eril özellikleriyle yine eril kabul edilen ateşe üflemesi bir canlandırmanın başlangıç temsili olarak kabul edilebilir. Bezm-i Elest'te ruh üflenen bedenler gibi bu körükler ateşe üfler ve temsili doğum başlar. Bu süreçte yürekli er kişiler bir doğum anını akla getirir biçimde alınlarındaki terlerle hep birlikte bağırırlar. Türkler hâlâ demir eritme ritüeline değer verir ve demirle ilgili atasözleri Türkçede büyük yer tutar.

Ergenekon'dan çıkış sürecinde Göktürklerin hakanı Börte Çene (bozkurt)'dir. Türklerde kurt saygıdeğer bir canlı ve korku imgesidir. Ancak totem olup olmama noktasında tartışmalı bir durum mevcuttur. Totemizm çerçevesinde avlanmasının kabul edilemeyeceği düşüncesiyle totem sayılmaması akla daha yatkındır⁹. Bilindiği üzere kurt etçil bir hayvandır. Kurdu yediği kuzu, koyun ve inek Türk mutfağının hâlâ temel en fazla tüketilen besin kaynağıdır ve bunun kaynağını çağrıştıracak bir gösterge vardır: Kıyan ve Tukuz firar edip yurtlarına döndüklerinde yalnızca deve, at, sığır ve koyunların hayatta kaldığını görürler. Deve ve atı ulaşımında, yük taşımada kullanıp kurtların beslendiği gibi sığır ve koyunu beslenme malzemesi yapmaları hâlinde hayatta kalmaları kolaylaşır. Eski Türk inancında Tanrılara sunulan kurban geleneğinin İslam inancında da evrimleşerek devam ettirilmesi Türk kimliğiyle et tüketimi arasındaki bağı sağlamlaştırmıştır. Mitlerdeki kurt sütü emme kurgusu da bu algıyı, Türklerin kurtla özdeşim kurmasını destekler. Ergenekon Destanı'nda Tatarlar, Türklere saldırmadan önce avladıkları kuş ve av hayvanlarını pişirip kekik kokulu ovada güç toplar, yer, içerler. Sonraki galibiyetleriyle bu öğünleri arasında bir bağlantı bulunmalıdır. Zira Türklerin etrafı sarılmışken (ve sonrasında mağlup olacakken) ne yiyip ne içtikleri mevcut metinlerde yazmaz.

Kutadgu Bilig'de Türk boylarının bazıları avcı, bazıları ziraatçı, bazıları da hayvancı olarak tanımlanırken zenginliklerinin koyunlara, atlara ve her türlü kürke dayandığı, savaşı seven bir kavim oldukları yazar (Kaşgarlı Mahmut 2014). Ergenekon'da at, Türklerin bir parçasıdır. İnsanın ayrılmaz dostu olan atın "gök"le bağlantılı olduğu, Türklerin ehlileştirdiği atın Gök Tanrı için kurban hayvanı olduğu (Roux 2017: 35) bilinir. Savaşa at üstünde giderler. Kıyan, Tukuz ve eşleri atlarına binip firar ederler. Ergenekon'a atlarıyla giderler ve Ergenekon'dan çıkıp düşmana saldırmadan önce, yurda dönerken yine atlarının üstündedirler. Türkler atlı ve göçebeğin güçlü ve enerjiktir, yiyeceklerinin temelini hayvansal gıdaların oluşturur (Ögel 1985: 71).

Orta Asyalı atlı kavimler yere yalnızca atlarının ayaklarıyla bağlı olduklarını düşünür ve karınlarını dört ayaklı hayvanlarla doyururdu (Ögel 1985: 57). At, saldırı ve savaşlarda ihtiyaç duyulan hızı, çevikliğe ayak uyduruyordu. Kaçış izleği yaratan atı, Jung anne arketipiyle bağdaştırır (Jung 2020: 112). At sahibini tıpkı bir annenin çocuğunu taşıdığı gibi taşır; bazen de atın hareketleri suyun akışıyla ya da zamanın imgesiy-le birleştirilir (Aktulum 2021: 395). Ergenekon Destanı'nda atlar sahipleriyle ölü ya da onlarla yaşar, onları zor durumlardan uzaklaştırıp hedefe ulaştırırlar. Savaşta at ve er kişi birbirinden ayrı düşünülemez. Bu örneklerde Türklerin imgeleştirdiği kavramları ne kadar benimsediği, sahiplendiği görülür.

Saldırgan hayvan imgeleriyle savaşçı kimliklerini besleyen Türkler, Ergenekon Destanı'nda Tatarların saldırdığı noktada güçsüz kalırlar, onda da Türkler tuzağa yakalanan ceylan benzetmesiyle karşılanır. Yenilen “er”lerin bakışı ceylanın bakışlarına döndüğünde roller değişmiştir. Ceylan dişil özellikler yüklenen güzelliğiyle dikkat çeken, doğada güçsüz ve av olmaya meyyal bir canlıdır. Avcı konumundan av konumuna geçen Göktürkler aslında aydınlık düzenden karanlık düzene geçer (Aktulum 2021: 392). Karanlık düzene geçerken erkeğin bilinçdışındaki kadın görünür hâle gelir. Düşmana ceylan gibi bakan, erkeğin bilinçdışındaki kadın imgesi olan animadır.

Sonuç

Doğaya karışma, doğayla bütünleşme, “sonsuz-sınırsız oluş”u karşılarken doğayı biçimlendirmek, dönüştürmek imgesel boyutta insanın güç gösterisine, iktidar arzusuna işaret edebilir. Doğada güçlü, dayanıklı varlıklara hükmedebilmek; ondan daha güçlü ya da dayanıklı olma kompleksini düşündürür. Buraya kadar ifade edildiği üzere ateş güçtür ve yok edicidir, insan onu kullanır; demir çok sağlamdır, insan onu eritebilir, onu biçimlendirip kendi güç göstergesi olacak silaha çevirebilir; doğadaki hayvanlar çok güçlüdür, korkulandır; ama insan onları avlayabilir, yiyebilir ya da onları parçalayıp kendisine farklı eşyalar üretebilir. Burada insanın hayatta kalması için ihtiyacı dâhilinde doğadan faydalanmasından öte bir yayılım, doğaya hükmetme söz konusudur.

Toplumların sahip olduğu değerler, tarih içerisindeki varoluş biçimlerine ayna tutar. Mitlerde kullanılan imgelerin toplumsal kimlik çözümlemesine sağladığı imkânlarla Ergenekon Destanı okunduğunda bir imgesel mirasa erişilir. Buradan yola çıkılarak “Ben kimim?” sorusuna “güçlü, savaşçı toplumun üyesi” cevabı alınır. Arketiplerin cinsiyetlere yüklediği kutsal anne, savaşçı erkek rolleri imgelerle değerleri ortaya koyar. Ergenekon coğrafyasının kutsal, zorlu ve bereketli olma özellikleri de Türk milletinin düşünme, yaşama biçimlerini şekillendirir.

Ergenekon Destanı Türk tarihini toplumsal bilinçdışı öğeleriyle mitleştiren bir anlatıdır. Türk kimliğine yüklenen değerler, misyon ve özellikler; bu destanda güç, mücadele, yeniden doğuş imgeleminde sunulur. Korunarak savaşmak, düzen değiştirmek (aydınlık-karanlık) için at imgesi kullanılırken; korkularla mücadele etmek, içselleştirilen duyguları ifade etmek ve varlığını yayılarak, çoğalarak sürdürmek için kurt imgesi kullanılır. Ergenekon Destanı'nda İslamiyet öncesi ve sonrası farklılaşmalar mevcuttur. İlk metinlerde dişi kurttan türeme söz konusuyken daha sonra yol gösterici, yönetici kurt imgesi öne çıkar. Börte Çene imgesel bir kahramandır ve Göktürkler için kitlenin bileşeni pozisyonundadır. Kurtla ya da özelliklerine özenilen diğer hayvanlarla kurulan özdeşim, Türklerin anima arketipi olarak beslenme sistemlerini de yönetir. Türk mutfağında temel besin kaynağının hayvansal ürünler olması tesadüf değildir. Coğrafi şartlar onları hayvansal beslenmeye zorunlu kılsa da Türkler bu düzenin devam etmesi için çaba harcar, yaşamlarını bu yönde sürdürürler. Hayvanlarla iç içe bir hayat süren, onların bazılarını yücelten Türkler (eril imgelerden) demir ve ateşi de kendi gerçeklikleriyle

buluşturmuştur. İmgesel bir dağ olan Ergenekon'da anne rahmi sürecini tamamlayan Göktürkler ateşle (babanın müdahalesiyle) dış dünyaya açılırlar. Burada anima ve animus su yüzüne çıkar. Tarih sahnesinde sıkıntılı dönemler geçiren Türklerin bu zorlukları aşarken güç aldıkları imgeler Ergenekon Destanı sayesinde yüzlerce yılı aşır günümüze ulaşmıştır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Bir çeşit yanılısama.
2. Hiyerofani, kutsalın tezahürüdür. Eliade (1991: 2) onun din dışı olandan farklı olduğunu yazar. Hiyerofaniyi sürdüren veya başka bir biçimde dini-sihirsel biçimde ifade bulamayan ifadeler “imgeye döner (Eliade 2003: 425).
3. Kötü oyunlar oynayıp zarar verdiği kişilerin öcüne kurban giden bu kişinin ne yapa-cağı önceden kestirilemez (Jung 2020: 122).
4. Kur'an-ı Kerim'de Kehf Suresi (60-61). Ayette de geçen balık gibi Tukuz ve Kıyan doğru, güvenli sulara ulaşır.
5. İslâm'da Anâsır-ı Erbaa, Antik Yunan'da arkhe, pozitif bilimlerde dört temel element olarak kodlanan ateş, hava, su ve toprak.
6. Oğuz (2009: 106) nevrüz ve hidrellezin Boz Atlı Hızır'ın mutluluk, sağlık, aydınlık, bolluk ve bereket getirdiği yeni yılın ilk günü olarak anar. Bu değerler toplumsal belleğin ortak mirasıdır.
7. Divânı Lugâti't-Türk'te demir, ulu ve kutsal olarak anılır. “Gök demir boş durmaz” sözüyle demirin dokunduğu şeyi yaraladığı; farklı boylarda ulu ve büyük sayıldığı yazar. (Kaşgarlı Mahmut 2014: 155).
8. “Hiçbir şey yoktan var olmaz, var olan şey yok olamaz.” kuralı termodinamiğin kanunu olarak anılsa da dini algıda da mevcuttur. Tasavvuf felsefesinde ruhun dolaşımı farklı durumlar ortaya çıkarır. İslamiyet sonrası Türk edebiyatında bu durum bir nazım biçimiyle yer bulur. Devriyelerde ruhun dolaşımı holistik hareket ortaya koyar.
9. Erdem (2018: 148), kurdun totemden ziyade kutsal bir motif olarak Ergenekon'un hem ana hem de ata görevinde Türklerin etnik soyunu temsil ettiğini yazar. Psikanalitik bakışa ve Jung'a göre aktarılan cinsiyet tayinleri dışında farklı okumalar yapmak da mümkündür.

KAYNAKÇA

- Afacan, Aydın. *Şiir ve Mitolojya*. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2003.
- Aktulum, Kubilay. *İmgelem Çözümlemesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2021.
- Aktulum, Kubilay. *Folklor Söylemi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2022a.
- Aktulum, Kubilay. *Yazınsal Metinlerde Değer Çözümlemesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2022b.
- Bachelard, Gaston. *Mekânın Poetikası* (çev. Aykut Derman). İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1996.
- Bachelard, Gaston. *Su ve Düşler* (çev. Olcay Kunay). İstanbul: YKY, 2006.
- Bachelard, Gaston. *Ateşin Tinçözümlemesi* (çev. Nail Bezel). İstanbul: Öteki Yayınevi, 2007.
- Bayat, Fuzuli. *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.
- Campbell, Joseph. *Tanrının Maskeleri / Yaratıcı Mitoloji 1* (çev. Kudret Emiroğlu). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995.
- Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi - I* (çev. Milay Köktürk). Ankara: Hece Yayınları, 2015.
- Çay, Abdülhalük. *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*. Ankara: Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü, 1988.
- Çetin, İsmet. “Edebiyatta Nevruz”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi* (ed. Öcal Oğuz). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004, 95-128.
- Durand, Gilbert. *Sembolik İmgelem* (çev. Ayşe Meral). İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Erdem, Melek. “Türk Mitolojisi”, *Doğu ve Batı Mitolojileri*. Ankara: Delta-Kültür Yayınevi, 2018: 131-191.
- Ebulgâzi Bahadır Han. *Şecere-i Türk* (haz. Necati Demir). Ankara: Altınordu Yayınları, 2020.
- Eliade, Mircea. *Kutsal ve Dindışı* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Gece Yayınları, 1991.
- Eliade, Mircea. *Dinler Tarihinine Giriş* (çev. Lale Arslan.). İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2003.
- Gökalp, Ziya. *Türk Töresi* (haz. Hikmet Dizdaroğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Devlet Kitapları, 1976.
- Granger, Ernest. *Mitolojiye Giriş* (çev. Nurullah Ataç). İstanbul: Cem Yayınevi, 1983.
- İnan, Abdülkadir. *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1976.
- Jung, Carl Gustave. *Dönüşüm Sembolleri* (çev. Firuzan Gürbüz Gerhold). İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.
- Jung, Carl Gustave. *Dört Arkeip* (çev. Z.Aksu Yılmaz). İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

- Kalafat, Yaşar ve Turan, Ahmet. *Türk Halk İnançlarında Hayvan Üslubunda Mitolojik Devridayım II*. Ankara: Berikan Yayınları, 2015.
- Kâşgarlı Mahmut. *Divânü Lugâti 't-Türk* (çev. Ahmet B. Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu) Ankara: TDK Yayınları, 2014.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.
- Lévi-Strauss, Claude. *Mit ve Anlam* (çev. Gökhan Yavuz Demir). İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.
- Lévi-Strauss, Claude. *Modern Dünyanın Sorunları Karşısında Antropoloji* (çev. Akın Terzi). İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Oğuz, Öcal. “Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları”, *Millî Folklor*, 16, 62,5-7, Ankara, 2004.
- Oğuz, Öcal. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2009.
- Ögel, Bahattin. *Türk Kültür Tarihine Giriş I*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Ögel, Bahattin. *Türk Mitolojisi*, 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010.
- Roux, Jean-Paul. *Eski Türk Mitolojisi* (çev. Musa Yaşar Sağlam). Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2017.
- Sakaoğlu, Saim ve Ali Duymaz. *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2002.
- Şenel, Alâeddin. *İlkel Topluluktan Uygur Toplumuna*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1995.
- TDK Türkçe Sözlük. Cilt 1. Ankara TDK Yayınları, 1998.
- Togan, Zeki Velidi. *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Tural, Sadık. *Tarihten Destana Akan Duyarlılık*. Ankara: AKM Yayınları, 2000.
- Ural, Orhan. *Üç Destan / Oğuz Kağan, Ergenekon, Köroğlu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Destanlar* (haz. Fatma Artunkal). İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2019.
- Yıldırım, Dursun. “Ergenekon Destanı” *Türkler*, 3. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002: 527-543.
- Yıldırım, Dursun. *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.